

УДК 930.253+783.2(477)“16”

DOI 10.32782/2224-0926-2024-3-4-50-51-16

Шуміліна Ольга Анатоліївна
доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри теорії музики
Львівська національна музична академія імені М.В. Лисенка
<https://orcid.org/0000-0002-2615-1208>

ЛЬВІВСЬКИЙ ПАРТЕСНИЙ РУКОПИС: ПИТАННЯ АВТОРСЬКОЇ АТРИБУЦІЇ АНОНІМНИХ ТВОРІВ

У статті досліджується питання авторської атрибуції партесних творів, які в давніх музичних рукописах у переважній більшості випадків фіксувалися анонімно. Матеріалом аналізу вибрано львівський партесний рукопис – голосову книгу чотириголосого комплексу, яка перебуває у Національному музеї Андрія Шептицького у Львові і є в ньому єдиною пам'яткою, яка представляє партесне багатоголосся. За многоліттям, уміщеним у партію однієї зі служб, цей рукопис слід датувати 1696–1700 рр. Пам'ятка походить із Київської митрополії і репрезентує творчість українських композиторів другої половини XVII ст., однак переважна більшість творів зафіксована без зазначення авторства. Винятком є партія чотириголосої служби Миколи Дилецького, яка публікувалася у збірнику хорових піснеспівів цього автора 1981 р. Установлення авторства партесних творів передбачає виявлення і залучення авторизованих музично-рукописних джерел, що і було зроблено стосовно львівського партесного рукопису. Метод визначення авторства завдяки залученню додаткових рукописних пам'яток, які мають авторизовані партії, надав підстави виявити у львівському партесному рукописі 35 авторських композицій – одну службу і 18 концертів Миколи Дилецького, дві служби і 10 концертів Василя Титова, два концерти Іоанна Календи і два концерти Арсенія Цибульського. Усі ці твори є чотириголосими і кожен із них представлено у львівському рукописі однією сівацькою партією. Джерелом атрибуції стали авторизовані рукописи чотириголосих партесних творів, які перебувають в архівах російської федерації (Новосибірськ, Москва, Санкт-Петербург). Наступним завданням має бути відновлення і публікація повних партитур чотириголосих партесних концертів українських митців (М. Дилецький, І. Календа, А. Цибульський) із метою їх подальшого дослідження і виконання.

Ключові слова: доба бароко, українська партесна творчість другої половини XVII століття, львівський партесний рукопис, співацька партія, анонімна фіксація, авторизована копія.

Shumilina Olha. Lviv partes manuscript: the issues of author attribution of anonymous works

The article examines the issue of authorial attribution of partes works, which were recorded anonymously in most cases in ancient musical manuscripts. The material of the analysis was the Lviv partes manuscript – a voice book of a four-voice set, which is in the National Museum of Andrey Sheptytsky in Lviv and is the only monument that represents partes polyphony. According to the age, included in the batch of one of the services, this manuscript should be dated to 1696–1700. The monument originates from the Kyiv Metropolis and represents the work of Ukrainian composers of the second half of the 17th century, however, the vast majority of parts are recorded without indicating the authorship. An exception is the part of the four-part service by Mykola Dyletsky, which was published in the collection of choral works by this author in 1981. Establishing the authorship of Partes works involves the identification and involvement of authorized musical and manuscript sources, which was done in relation to the Lviv Partes manuscript. The method

of determining authorship, thanks to the involvement of additional manuscript sources that have authorized parties, provided grounds for discovering in the Lviv party manuscript 35 author's compositions – one service and 18 concerts by Mykola Dyletsky, two services and 10 concerts by Vasyl Tytov, two concerts by Ioann Kalenda and two concerts by Arseniy Tsybulsky. All these works are four-part, and each of them is represented in the Lviv manuscript by a single part. The source of the attribution was authorized manuscripts of four-voice partesna works, which are in the archives of the Russian Federation (Novosibirsk, Moscow, St. Petersburg). The next task should be to restore and publish the full scores of four-part partesna concerts by Ukrainian artists (M. Dyletsky, I. Kalenda, A. Tsybulsky), for the purpose of their further research and performance.

Key words: Baroque period, Ukrainian partes creativity of the second half of the 17th century, Lviv partes manuscript, singing part, anonymous fixation, authorized copy.

Вступ. Партесна доба залишила у спадок велику кількість музично-рукописних пам'яток. Із тих, що перебувають в архівах України, на окрему увагу заслуговує т. зв. кийвська партесна колекція, яка знаходиться в Інституті рукопису НБУВ і складається з дев'яти рукописних комплектів [3; 4]. Поодинокі пам'ятки, які представляють партесну творчість, зосереджено в деяких інших архівних інституціях України. Від початку наукового опрацювання пам'яток української партесної творчості, представленого описами рукописів Києво-Печерської лаври та Софійського собору українського історика Миколи Петрова (1896, 1904) [8] та історичним оглядом «минулого української музичної культури» засновника і першого керівника музичної бібліотеки НБУВ Олександра Дзбанівського (1927) [6], і до фундаментальних праць Н. Герасимової-Персидської [8] та представників її наукової школи, одним із найскладніших залишається питання *авторської атрибуції* багатоголосих творів. За традицією, яка йде від часів середньовіччя, партесні твори фіксувалися анонімно, без зазначення імені та прізвища автора. Переглядаючи рукописні комплекти партесної музики, зазвичай можна натрапити на одне-два прізвища або навіть лише імені автора (наприклад, служба Давидовича або служба Грицька), однак трапляються комплекти, у яких немає жодної вказівки на авторство. У таких випадках установити автора твору надзвичайно складно, можна навіть сказати, що практично неможливо.

Сучасна методика атрибутування анонімних партесних творів полягає у виявленні авторизованих списків, у яких зазначене ім'я автора. Завдання складне, тому що таких рукописів мало і майже всі вони перебувають в архівах російської федерації, де зосереджено значно більше матеріалів, аніж в Україні, у тому числі і з творами українського походження.

Матеріали та методи. Об'єктом наукового дослідження у цій статті є рукописна пам'ятка партесних творів, яка знаходиться у Національному музеї імені Андрея Шептицького у Львові (НМЛІ, Ркк. 1209). Основний метод дослідження – джерелознавчий.

Результати. Рукописна пам'ятка з Національного музею імені Андрея Шептицького у Львові являє собою голосову книгу з комплекту чотириголосих партесних творів. За відомостями з актової книги, вона була куплена в Москві в 1910 р. у антикара Миколи Сергійовича Большакова. Місцезнаходження трьох інших книг, які входили у склад повного комплекту, невідомо. У колекції музею Шептицького ця пам'ятка є єдиним рукописом, що являє собою партесне багатоголосся. Як і більшість партесних рукописів, вона містить майже виключно анонімні твори. Автор указаний лише один раз (рис. 1), це Микола Дилецький та його чотириголоса служба, відома за виданням 1981 р. [7], тож ця інформація нічого нового нам не надає. Перші дві служби і майже 130 концертів, які

слідують далі, таких указівок не мають, хто їхній автор – не зрозуміло. Нотний текст, зафіксований київською квадратною нотацією, виглядає однотипно і не дає підстав для того, щоб зробити припущення стосовно авторства. Однак це мають бути композитори другої XVII ст., оскільки в службі Дилецького є многоліття з іменами царя Петра, царевича Олексія і патріарха Адріана, що вказує на 1690-ті роки, а конкретніше – на період від 1696 до 1700 р. Тож можна впевнено сказати тільки про те, що в збірці зафіксовані твори Миколи Дилецького та його сучасників – композиторів, які представляють цей період.

Для визначення авторства анонімних творів львівського партесного рукопису було потрібно виявити і дослідити повні комплекти або окремі пам'ятки чотириголосих партесних творів з авторизованими партіями. В Україні жодного такого комплексу немає, усі вони перебувають в архівах рф. Першою чергою ми звернули свою увагу на пам'ятку, яка містить найбільшу кількість авторських указівок. Це т. зв. новосибірський рукопис, який перебуває у Новосибірську і зберігається у відділі рідкісних книг і рукописів Державної публічної науково-технічної бібліотеки Сибірського відділення Російської академії наук, у зібранні Тихомирова (Тих. 503). За філігранями його датовано 1707–1714 рр. [9].

Як і львівський рукопис, ця пам'ятка є однією голосовою книгою комплексу чотириголосих партесних творів, місце перебування трьох інших книг є невідомим. Унікальність цього рукопису полягає у наявності численних авторських указівок на полях аркушів, поруч із партіями творів, а також у реєстрі; усього таких указівок 59. Трапляються прізвища Миколи Дилецького, Василя Титова, Іоана Календи (рис. 2), Арсенія Цибульського, Василя Гусєва, Фат'янова.



Рис. 1. Авторизована партія служби М. Дилецького НМЛ, Ркк. 1209, арк. 19 зв. – 20



Рис. 2. Авторизована партія концерту І. Календи ГНТБ СО РАН, Тих. 503, арк. 100 зв.

Вивчення усіх маргінальних записів надало підстави систематизувати інформацію щодо кількості творів кожного автора. Було з'ясовано, що в пам'ятці зафіксовано 33 твори Миколи Дилецького – одна вечірня, одна служба, які знаходяться на початку рукопису, і 31 концерт із маргіналіями «Дылецкій» (рис. 3). Концерти М. Дилецького зафіксовано у великому розділі, що йде після літургійних циклів під номерами 1–16, 18–19, 23–24, 26–27, 48, 50, 54–55, 57–58, 62, 66, 71.

Також у новосибірському партесному рукописі трапляються вказівки на 21 твір Василя Титова – це дві служби, три задостойники (під номерами 8–10) і 15 концертів (під номерами 17, 25, 38, 40, 45–47, 52–53, 60, 64–65, 70, 84, 95). Двічі зафіксовано знак *trorgio* (рис. 4).

Також у пам'ятці перебувають авторизовані партії п'яти партесних концертів Іоанна Календи (під номерами 43, 49, 61, 68, 115), трьох концертів Арсенія Цибульського (№№ 39, 56, 59), одного концерту В. Гусєва (№ 28) і двох концертів Фат'янова (№№ 143–144). Загалом рукопис містить 177 номерів, тож анонімних творів у ньому теж є доволі багато.

Порівняння змісту львівського і новосибірського рукописів, які є голосовими книгами різних чотириголосих комплектів, показало, що в них співпадає велика кількість



Рис. 3. Авторизована партія концерту М. Дилецького
ГНТБ СО РАН, Тих. 503, арк. 60



Рис. 4. Авторизована партія концерту В. Титова
ГНТБ СО РАН, Тих. 503, арк. 124 зв.

творів, у тому числі авторських. На підставі авторизованих матеріалів новосибірського рукопису, у львівській пам'ятці вдалося атрибутувати партії 15 чотириголосих концертів М. Дилецького, двох служб та восьми концертів В. Титова, двох концертів І. Календи і двох концертів А. Цибульського (рис. 5).

Також до атрибуції анонімних творів львівської пам'ятки були долучені інші рукописи 4-голосих творів, у яких зазначене авторство М. Дилецького і В. Титова. Одним із

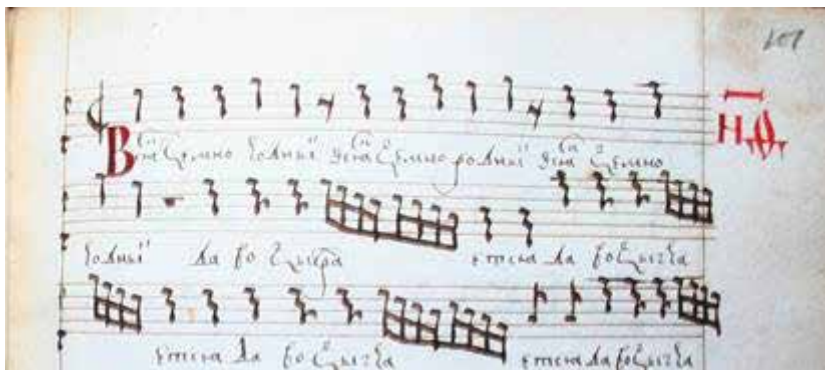


Рис. 5. Авторизована та анонімна партії концерту
«Всяк земнородний» М. Дилецького

них стала голосова книга з колекції Тихона Большакова, яка зберігається в РГБ (ф. 37, од. зб. 383) і має 13 партій 4-голосих концертів М. Дилецького – 7 авторизованих, із поміткою «Концерта на 4 голоси. Альт / творение Миколая Дылецкаго», і 6 анонімних [9]. На підставі матеріалів цього рукопису вдалося з'ясувати, що М. Дилецький є автором ще двох концертів львівської пам'ятки.

Також львівський партесний рукопис містить анонімно зафіксовану партію чотириголосого концерту «Іже образу твоєму» М. Дилецького. Цей концерт свого часу був атрибутований В. Протопоповим за маргінальним записом «Миколай Дилецкий» у рукописному джерелі з колекції Державного історичного музею (ГИМ, Сін. півч., 114, од. зб. 2, концерт № 86, л. 88) і публікувався у збірці творів М. Дилецького 1981 року [7]. Тож загалом можна констатувати, що у львівській пам'ятці наявні одна служба і 18 концертів М. Дилецького (№ 47–48, 51, 55–57, 59, 64, 73, 77, 81, 87, 100, 107, 122, 127–128, 130, див. табл. 1).

Джерелом додаткової атрибуції концертів В. Титова стали:

1) рукопис ГИМ (Сін. півч. 860) із поміткою «ТВТ» біля партії концерту «Христе Боже наш, вольное распяте» (у львівському та новосибірському рукописах цей концерт зафіксований анонімно);

2) рукопис БАН (Собр. тек. пост., № 16.9.25) із поміткою «в.т.» біля партії концерту «Съде Адам» [1].

Обидва ці концерти наявні у львівській пам'ятці. Тож кількість творів Титова у львівському рукописі дорівнює 12 – це 2 служби та 10 концертів (№№ 42–44, 60, 65, 82, 85–86, 88, 121), і всі вони є анонімними (див. табл. 2).

Таблиця 1

Концерти М. Дилецького у львівському партесному рукописі

	Назва концерту	№	Склад	Партія, ключ	Джерело атрибуції
1.	Богоотец убо Давид	47	Д1 Д2 Б1 Б2	Д 1, сопрановий	Тих. 503
2.	Смерти пражнуем умерщвленіє	48	Д1 Д2 Б1 Б2	Д1, сопрановий	Тих. 503
3.	Да радується Давид	51	Д1 Д2 Б1 Б2	Д 1, скрипковий	Тих. 503
4.	[Царице моя Преблагая]	55	Д1 Д2 Т Б	Д 1, сопрановий	Тих. 503
5.	[Іже образу твоєму]	56	Д А Т Б	Д, мецо-сопрановий	Сін.півч. 114/2
6.	Отверзу уста моя	57	Д1 Д2 Б1 Б2	Д 2, сопрановий	Тих. 503
7.	Всяк земнородный	59	Д1 Д2 Б1 Б2	Д 1, сопрановий	Тих. 503
8.	[Да возгласят трубы]	64	Д1 Д2 Б1 Б2	Д 1, скрипковий	Тих. 503
9.	Кто ти спасе ризу раздра	73	А1 А2 Б1 Б2	А1 (крыжак), мецо-сопрановий	Тих. 503
10.	Сладчайшая дѣво Маріє	77	Д А Т Б	А, альтовий	Тих. 503
11.	Радуйся, Живоносный Кресте	81	Д1 Д2 Б1 Б2	Б1, басовий	Тих. 503
12.	От скорби призвах Господа	87	Т1 Т2 Б1 Б2	Б1, басовий	Тих. 503
13.	Вси яззыцы воспещайте руками	100	Д1 Д2 Б1 Б2	Б1, басовий	Тих. 503
14.	Прийди всечестный вседѣтелю	107	А1 А2 Т Б	Б, басовий	Тих. 503
15.	[Господь просвещение мое]	122	Д А Т Б	Д, сопрановий	Тих. 503
16.	Прийдите послѣднее цѣлование	127	А Т1 Т2 Б	Т1, теноровий	Больш. 383
17.	Коє разлученіє, о братіє	128	А Т1 Т2 Б	Т1, теноровий	Больш. 383
18.	Плачи душе прежде конца	130	А Т Б1 Б2	Т, теноровий	Тих. 503

Таблиця 2

Концерти В. Титова у львівському партесному рукописі

	Назва концерту	№	Склад	Партія, ключ	Джерело атрибуції
1.	Слава: Сходяй спас	42	А Т1 Т2 Б	Т1, теноровий	Тих. 503
2.	Слава: Прообразуя воскресение твоє	43	Т1 Т2 Б1 Б2	Т1, теноровий	Тих. 503
3.	[О како беззаконное сонмище]	44	А Т1 Т2 Б	А, альтовий	Тих. 503
4.	[Цвѣте неувядасмый]	60	Д1 Д2 Т Б	Д1, скрипковий	Тих. 503
5.	[В кимвалех устнами чистыми]	65	Д А1 А2 Б	А1, меццо-сопрановий	Тих. 503
6.	Христе Боже наш вольное распятие	82	Д А Т Б	Д, сопрановий	Син. півч. 860
7.	Съде Адам	85	Д1 Д2 Б1 Б2	Б1, басовий	БАН 16.9.25
8.	От коликих благ	86	Т1 Т2 Б1 Б2	Б1, басовий	Тих. 503
9.	[Егда поставятся престолы]	88	А1 А2 Т Б	А2, альтовий	Тих. 503
10.	Веселися и радуйся о Господѣ	121	Д1 Д2 Б1 Б2	Д1, сопрановий	Тих. 503

Партії концертів І. Календи «Да веселятся небеса и радуется земля» (№ 79), «Праздник радостен возсия концем днес» (№ 95) і концертів А. Цибульського «Господь грядет судити» (№ 78) і «Свѣтлучными сіяніи» (№ 123) у львівському рукописі теж трапляються в анонімному вигляді, і встановити авторство без допомоги авторизованих матеріалів новосибірської пам'ятки було б неможливим (див. табл. 3, 4).

Оскільки у львівській пам'ятці знаходяться лише по одній партії чотириголосих партесних концертів усіх указаних авторів, надзвичайно потрібною справою є відновлення повних партитур авторизованих творів українських митців (М. Дилецький – І. Календа – А. Цибульський) із метою їх подальшого дослідження і виконання. Для цього треба шукати відсутні партії, які знаходяться в архівах рф. Стосовно концертів Дилецького така робота мною вже була проведена, і вона тривала протягом десяти років [10]. Відсутні партії (по три для кожного концерту) було взято з рукописів, які перебувають в архівах Москви і Санкт-Петербурга, деякі – з новосибірського рукопису. Партії чотирьох концертів М. Дилецького («Всяк земнородний», «Отверзу уста», «Прийдіте, последнее целованіє» і «Кое разлученіє») наявні лише у львівському рукописі, тобто без його матеріалів не можна було зібрати повного комплексу партій [11]. Збірка чотириголосих концертів М. Дилецького, укладених на основі матеріалів львівського партесного рукопису,

Таблиця 3

Концерти І. Календи у львівському партесному рукописі

	Назва концерту	№	Склад	Партія, ключ	Джерело атрибуції
1.	Да веселятся небеса	79	Т Б1 Б2 Б3	Б?, басовий	Тих. 503
2.	Праздник радостен	95	Д1 Д2 Т Б	Т, теноровий	Тих. 503

Таблиця 4

Концерти А. Цибульського у львівському партесному рукописі

	Назва концерту	№	Склад	Партія, ключ	Джерело атрибуції
1.	Господь грядет судити	78	А Т Б1 Б2	Т, теноровий	Тих. 503
2.	Свѣтлучными сіяніи	123	Д1 Д2 Б1 Б2	Д1, скрипковий	Тих. 503

буде публікуватися в серії «Київське християнство». Самі ж концерти виконував камерний хор «Київ».

Стосовно партесних концертів І. Календи та А. Цибульського справи не настільки гарні. Можливості пошуку матеріалів зараз є обмеженими, тож відновити повні партитури поки що не можна, треба чекати кращих часів. Нині відомо, що партії обох концертів Календи в анонімній фіксації перебувають у рукописних комплектах ГИМ (концерт «Праздник радостен» – у Син. півч. 114, концерт «Да веселятся небеса» – у Син. півч. 665 і Син. півч. 854) [2]. Партії одного з концертів Цибульського («Свѣтолучными сіянии») також знаходяться у ГИМ, тоді як в іншому концерті («Господь грядет судити») вони не збереглися, тож для відновлення повної партитури цього твору треба долучати метод реставрації втраченого матеріалу.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що у львівському партесному рукописі, співацькі партії якого мають анонімну форму фіксації, було виявлено 35 авторських композицій (три служби і 32 концерти) і що визначити авторство усіх цих творів удалося лише завдяки залученню додаткових рукописних джерел, які мають авторизовані партії, передусім це новосибірський рукопис. В атрибуції партесних творів, які за тогочасною традицією фіксувалися анонімно, такий шлях сьогодні є фактично єдиним.

Література

1. Гатовська О.Є. Концерти Василя Тітова на чотири голоси: нові відкриття. *Вісник Православного Свято-Тихоновського гуманітарного університету. Серія V: Питання історії та теорії християнського мистецтва*. 2016. Вип. 2(22). С. 90–104.
2. Герасимова І. Ян Календа: партесний лист композитора середини XVII ст. Російське музичне бароко: тенденції та перспективи дослідження / ред.-сост. Н.Ю. Плотнікова. ДП, 2016. С. 131–144.
3. Герасимова-Персидська Н.О. Київська колекція партесних творів кінця XVII–XVIII століть. *Українська музична спадщина*. 1989. Вип. 1. С. 11–16.
4. Герасимова-Персидська Н. Сорок років Musicae antiquae Ukraine. *Часопис НМАУ імені П.І. Чайковського*. 2009. № 1(2). С. 26–33.
5. Герасимова-Персидська Н.О. Хоровий концерт на Україні XVII–XVIII ст. Київ : Музична Україна, 1978. 181 с.
6. Дзбанівський О. Минуле музичної культури на Україні (по київських музеях та бібліотеках). *Червоний шлях*. 1927. № 11. С. 243–251.
7. Дилецький М. Хорові твори / упорядкування, редакція, вступна стаття Н. Герасимової-Персидської. Київ : Музична Україна, 1981. 251 с.
8. Петров Н. Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве. Вып. II: Собрание рукописей Киево-Печерской лавры. Университетская тип-я, 1896. 294 с. ; Вып. III: Библиотека Киево-Софийского собора. Университетская тип-я, 1904. 307 с.
9. Плотнікова Н. Творчість Миколи Дилецького: нові відкриття. *Музична академія*. 2013. № 2. С. 77–82.
10. Шуміліна О. Львівський партесний рукопис і таємниці творчості Миколи Дилецького. *Українська музика*. 2014. Число 2(12). С. 32–45.
11. Шуміліна О. Новознайдени твори Миколи Дилецького у Львові. *Українська музика*. 2014. Число 1(11). С. 131–137.

